

Overkoepelend – nationaal

Crisisaanpak

OvV (lopend)- Aanpak coronacrisis door Nederlandse overheid en andere betrokken partijen

Verwey Jonker - versterking van de publieke gezondheid: VWS heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om met medewerking van GGD-GHOR Nederland, het RIVM, de VNG en het Veiligheidsberaad te komen met verbetervoorstellen voor (de governance van) de publieke gezondheid. **Belangrijkste conclusies:** 1) Kom tot een integrale en langdurige, programmatische aanpak voor brede maatschappelijke en individuele gezondheidswinst. Health in all policies is het uitgangspunt. 2) Stel gezamenlijke maatschappelijke doelstellingen op. Pas wetgeving waar nodig aan om deze doelstellingen te realiseren. 3) Versterk het (basis)niveau van publieke gezondheid – en de GGD'en in het bijzonder – door te investeren in kwantiteit, kwaliteit en de vorming van een stevige landelijke ondersteuning ten behoeve van crisis. Maak dit mogelijk door een aanvullende investering in structurele, gerichte (geoomerkte) financiering. 4) Bij grootschalige en langdurige infectieziektecrisissen is meer landelijke opschaling, ondersteuning in uitvoering van specifieke taken, meer uniformiteit en meer landelijke sturingsmogelijkheden gewenst. 5) Onderzoekers pleiten voor een centrale landelijke functionaliteit voor de uitvoering van infectieziektebestrijding bij crisissen met landelijke impact.

Nieuwsuur – reconstructie corona aanpak: reconstructie van de Nederlandse corona-aanpak, waarvoor tientallen gesprekken zijn gevoerd met adviseurs in binnen- en buitenland en een groot aantal documenten is opgevraagd. Met behulp daarvan is de Nederlandse strategie vergeleken met die van onze buurlanden. **Belangrijkste conclusies:** 1) Nederland koos ondanks waarschuwingen van de WHO tegen de strategie van groepsimmunitet, niet voor een strategie om corona te bestrijden met een intensief test- en traceerbeleid, maar om het virus rond te laten gaan zolang ziekenhuizen de toestroom van patiënten aankonden. Daarbij speelde de opbouw van groepsimmunitet ook een rol. 2) De benaming van een "gecontroleerde" opbouw van immunitet, onder gezonde mensen, waarbij het doel was kwetsbaren "zo veel mogelijk" af te schermen, wordt door 5.1.2e bestreden, zij stelt dat een gecontroleerde verspreiding niet bestaat. 3) Volgens 5.1.2e had Nederland de juridische plicht het virus in te dammen in plaats van rond te laten gaan. "Corona is als zogenoemde A-ziekte gecategoriseerd. Landen zijn dan verplicht alles uit de kast te trekken het virus zo goed mogelijk te bestrijden. Dat heeft Nederland niet gedaan."

KPMG – Dit zijn de lessen van 1,5 jaar coronacrisis: Aan de hand van een eerste reconstructie van het verloop van de pandemie in de periode februari 2020 - juni 2021 wordt gedestilleerd hoe de toekomstagenda voor pandemic preparedness voor Nederland eruit kan zien. **Belangrijke conclusies:** 1) Nederland heeft – net zoals een groot deel van de EU en VS – gekozen voor een mitigatiestrategie. 2) De sterftecijfers in Nederland zijn gemiddeld in Europa. 3) Economisch gezien heeft Nederland het redelijk goed gedaan en ook de vooruitzichten naar een verder economisch herstel zijn goed. **Aanbevelingen:** 1) Een structurele functie van het LCPS in de landelijke spreiding in geval van een pandemie of andere gezondheidscrisis van belang. Verder is het zinvol de wet- en regelgeving aan te passen om het mogelijk te maken om (tijdelijk) ook bekwaame, maar onbevoegde verpleegkundigen/zorgprofessionals te laten werken op bijvoorbeeld IC's, zodat bij vereiste opschalingen meer mogelijk is. Tevens dienen beademings- en andere cruciale apparatuur in grotere aantallen op voorraad te liggen. 2) Hanteer de attitude 'plan for the worst, hope for the best'. 3) zet in op productie in EU van essentiële producten en andere wijze van inkoop om permanente voorraad beschikbaar te hebben. 4) Bij toekomstige pandemieën zou je idealiter afgestemd beleid zien tussen de EU-landen, of op zijn minst tussen bijvoorbeeld Nederland, België en Duitsland.

Instituut Fysieke Veiligheid: In het 'jaarboek' van het IFV wordt ingegaan op de nationale crisisrespons. (publicatie is niet openbaar)

VWS (lessons learned): In twee reeksen (9 gesprekken in de eerste reeks en 15 gesprekken in het vervolgtraject) ging VWS in gesprek met meer dan 100 deskundigen over verschillende belangrijke thema's en zijn ideeën, adviezen en inzichten verzameld en onderling gedeeld.

NSOB 'Leven in de curve': Op verzoek van VWS reconstrueert de NSOB het werken, handelen en denken van het ministerie van VWS als organisatie. De NSOB wijst op de valkuil van wijsheid achteraf en deelt vier belangrijke lessen.

RIVM (WHO – IAR): Het organiseren van een tussentijdse evaluatie met de belangrijkste stakeholders in de COVID-19 respons op de Nederlandse A- en B luchthavens en havens, met als doel om leermogelijkheden aan te grijpen tijdens de crisis en verbeteringen te bespreken. Een subdoel was nog om te onderzoeken of de gekozen methode geschikt is. In de online meetings werden uitdagingen en sterke punten in de implementatie van COVID-19 maatregelen/beleid op havens en luchthavens verzameld en gedeeld, alsmede de samenwerking binnen en tussen de verschillende (lucht)havens en veiligheidsregio's, als wel het ministerie van VWS en het RIVM. Daarna werden concrete verbeterpunten geformuleerd en gemonitord in de weken na de IAR meetings. De IAR methode is een waardevolle manier om een gestructureerde evaluatie tijdens een crisis uit te voeren, zo bleek uit de evaluatie onder de deelnemers en het organiserende team.

WRR – COVID-19: Expertvisies op de gevolgen voor samenleving en beleid: de WRR heeft een bundel samengesteld van korte papers die ingaan op de vraag wat de belangrijke beleidsopgaven zijn voor Nederland en welk effect de COVID-19 pandemie hierop heeft gehad. De kennissynthesen bieden een compact en tegelijkertijd zeer rijk overzicht van de langetermijntontwikkelingen onder acht hoofdthema's: gezondheid, economie, samenleving, duurzaamheid & leefomgeving, kennis & technologie, recht, bestuur en internationaal.

WRR- en KNAW - Navigeren en anticiperen in onzekere tijden: gezamenlijk advies waarin WRR en KNAW wetenschappelijk-strategische handvatten bieden voor de volgende fasen van de pandemiebestrijding en voor het versterken van de samenhang daarvan met belangrijke politieke en maatschappelijke langetermijnopgaven. **Hoofdboodschappen:** 1) Zowel overheid als samenleving dienen zich voor te bereiden op verschillende mogelijke scenario's voor de ontwikkeling van de pandemie. 2) De overheid dient zich in haar beleidsaanpak niet alleen te richten op de pandemiebestrijding en het herstel, maar ook op de samenhang daarvan met andere belangrijke maatschappelijke vraagstukken. **Belangrijkste aanbevelingen:** 1) Anticipeer op verschillende scenario's om te voorkomen dat overheid en samenleving steeds weer overvallen worden en noodgedwongen ad-hoc-besluiten moeten nemen. 2) Zet in op brede maatschappelijke schokbestendigheid. 3) Verbind de herstelopgave na deze pandemie met de aanpak van langetermijnvraagstukken. 4) Bescherm de waarden van de democratische rechtsstaat, ook in tijden van crisis.

SCP – De machinekamer van de coronacrisis: Dit essay richt zich op de vraag hoe we kunnen komen tot een optimalie wisselwerking tussen beleidsmakers, wetenschappelijk onderzoekers en maatschappelijke spelers om vraagstukken in deze meervoudige crisis te ontrafelen. **Conclusies:** In het essay worden de volgende stappen uiteengezet: 1) leer de crisis kennen, 2) kies een duidelijke rolverdeling, 3) ontrafel de kluwen van problemen, 4) varieer met beleidsinstrumenten gericht op gedrag en hulpbronnen, 5) behoud oog voor normverschuiving, 6) kies een meervoudige aanpak met perspectief

ROB – Het openbaar bestuur voorbij corona: Deze reader bevat een verzameling van bijdragen van meer dan dertig wetenschappers, bestuurders en ambtenaren, waarin zij de invloed van de coronacrisis op het openbaar bestuur verkennen. **Conclusies:** Enkele auteurs benadrukken de noodzaak van vertrouwen in de relatie tussen overheid en burgers om de overheid met gezag te kunnen laten optreden. Vertrouwen wordt verdiend als het kan worden gegeven, als dilemma's worden gedeeld, en tegelijkertijd de waarden waar het uiteindelijk om gaat centraal worden gesteld. Belangrijke observaties in de bundel betreffen ook het 'vermogen' van de overheid; het samenspel tussen nationaal en decentraal, de samenbindende kracht van een gezamenlijke opgave. En nieuwe waardering voor de functie van wetenschap, beleid en bestuur en de relatie daartussen. De kunst is om te leren tijdens een crisis. Voor de beheersing van de crisis zelf en de relevante lessen voor daarna. De kunst is het heldere zicht op de noodzakelijke vitaliteit en veerkracht van het openbaar bestuur te benutten bij 'herstel' dat meer is dan terug naar hoe het was.

Internationaal vergelijkend

High-stakes crisis management in the Low Countries: Comparing government responses to COVID-19 (verschillende auteurs): Het artikel ontrafelt hoe de regeringen in België en

Nederland in de eerste helft van 2020 reageerden op de COVID-19-uitdaging, hoe de besluitvorming tot stand kwam en wat de oorzaken zijn van de verschillen in aanpak. **Conclusies:** Het artikel ontrafelt hoe de regeringen in de Lage Landen in de eerste helft van 2020 reageerden op de COVID-19-uitdaging. Het helpt beter te begrijpen dat onder omstandigheden van een dreigende crisis specifieke bestuursstructuren ertoe doen. Daaruit blijkt ook dat de coördinatiekosten tussen het gefedereerde en het federale niveau in België vrij hoog bleek te zijn. In Nederland werd veel autonomie overgelaten aan deelstaten en lokale overheden. Ook dit stond een meer coherente aanpak in de weg. COVID-19 biedt zeker mogelijkheden voor beleidsmakers, maar kansen worden niet altijd benut.

Maatschappelijke gevolgen

RVS – (Samen)leven is meer dan overleven: In dit advies vraagt de RVS aandacht voor de vele sociale- en gezondheidsproblemen waar mensen door de crisis mee kampen. **Conclusies:** Aan de hand van vier thema's heeft de Raad aanbevelingen gedaan over de vorm waarin en de voorwaarden waaronder dat maatwerk kan ontstaan. Daaronder liggen twee belangrijke pijlers: vertrouwen en veerkracht.

SCP – Een jaar met corona: Met dit rapport blikt het planbureau terug op de sociale en maatschappelijke effecten van de coronacrisis tot het najaar van 2020. **Conclusies:** Een jaar na de start van de coronacrisis hebben Nederlanders gemiddeld genomen nog steeds een hoge kwaliteit van leven. Er zijn echter kwetsbare groepen in de samenleving voor wie deze gemiddelden niet op gaan. Dat geldt bijvoorbeeld voor jongvolwassenen, mensen met een migratieachtergrond en mensen met een laag opleidingsniveau, maar ook voor zelfstandigen. De verschillen tussen groepen worden onder invloed van corona groter.

Juridisch

Raad van State – Van noodwet tot crisisrecht: In dit spontane advies besteedt de Afdeling advisering aandacht aan de juridische aanpak van de coronacrisis, in het bijzonder aan de wet- en regelgeving die de afgelopen periode een rol heeft gespeeld. De ervaringen die daarmee in de laatste anderhalf jaar zijn opgedaan, bevatten een aantal lessen voor de toekomstige aanpak van crisissituaties. Die lessen zijn verwerkt in dit advies. Het advies is echter uitdrukkelijk niet bedoeld

om de corona-aanpak tot dusverre te evalueren. Dat is niet de taak van de Afdeling advisering.

Conclusie: Om toekomstige crisissituaties effectief het hoofd te bieden, moet het bestaande (staats)nood- en crisisrecht op korte termijn worden gemoderniseerd. Daarbij moet een zo goed mogelijke balans worden gevonden tussen aan de ene kant een effectieve crisisbestrijding en aan de andere kant de beginselen van de democratische rechtsstaat.

Open Universiteit (in opdracht van het WODC) – Modernisering van het staatsnoodrecht: Al in 2018 heeft de minister van Justitie en Veiligheid voorstellen gedaan om het staatsnoodrecht te moderniseren. Daar kwam tijdens de coronacrisis de in 2020 aangenomen motie van het lid Van Dam bij, die een evaluatie van het huidige staatsnoodrecht verzoekt. In opdracht van het WODC, heeft de Open Universiteit, onderzocht of de eerdere verbetervoorstellen passen bij de actuele dreigingen en of ze toekomstbestendig zijn. **Conclusie:** Het huidige staatsnoodrecht dat het handelen van de overheid in noodsituaties regelt, is te complex en verspreid over veel verschillende wetten. Bovendien sluit het niet goed aan bij wat de overheid nodig heeft om huidige en toekomstige crises te beheersen. De coronacrisis heeft dat extra duidelijk gemaakt. Onderzoekers van de Open Universiteit concluderen dat het staatsnoodrecht toe is aan een grondige vernieuwing.

Overkoepelend – internationaal

WHO – response to the COVID-19 pandemic: lessons learned to date from the WHO European Region (aug 2021): 1) Recognize that health emergencies impact the whole of society, including its socioeconomic systems. 2) Prioritize known capacity gaps. 3) Ensure that response systems are

functional long before emergencies strike. 4) Transform scientific discoveries into accessible public health goods that are affordable. 5) Leverage health information for immediate and robust action. 6) Recognize the interconnectedness of health systems and emergency preparedness. 7) Anchor all actions in a trusted social contract. 8) Integrate emergency public health services and universal health coverage. 9) Invest in health care infrastructure and workforce. 10) Prioritize resilience.

European Commission – improving pandemic preparedness and management: lessen trekken uit de COVID-crisis (tot november 2020) met als doel beter voorbereid te zijn op toekomstige pandemieën. **Aanbevelingen:** 1) prevent and pre-empt. 2) enhance coordination across member states and at international level. 3) strengthen systems for preparedness and management. 4) uphold fundamental rights and strengthen social justice. 5) find solidarity-based and sustainable ways of living.

European Commission - Drawing the early lessons from the COVID-19 pandemic: reflectie op de afgelopen 18 maanden (tot publicatie half juni 2021) met als doel het handelen in noodsituaties op Europees en nationaal niveau te verbeteren als het gaat om publieke gezondheidsrisico's. **Lessons learned:** 1) Faster detection and response depends on stronger global surveillance and more comparable and complete data. 2) Clear and coordinated scientific advice facilitates policy decisions and public communication. 3) Preparedness needs constant investment, scrutiny and review. 4) Emergency tools need to be ready, faster and easier to activate. 5) Coordinated measures should become a reflex for Europe. 6) Reinforced public-private partnerships and stronger supply chains are needed for critical equipment and medicines. 7) pan-European approach is essential to make clinical research faster, broader and more effective. 8) Capacity to cope in a pandemic depends on continuous and increased investment in health systems. 9) Pandemic preparedness and response is a global priority for Europe. 10) A more coordinated and sophisticated approach to misinformation and disinformation should be developed.

OECD - The territorial impact of COVID-19: Managing the crisis and recovery across levels of government: The regional and local impact of the COVID-19 crisis is highly heterogeneous, with significant implications for crisis management and policy responses. This paper takes an in-depth look at the territorial impact of the COVID-19 crisis across its different dimensions: health, economic, social and fiscal. It provides a comprehensive overview of national and subnational government response measures to manage the vaccination campaigns across levels of government and mitigate the territorial effects of the crisis. Finally, the paper offers a forward looking perspective on the crisis' implications for multi-level governance, as well as points for policy-makers to consider as they build more resilient regions.

Council on Foreign Relations: Improving Pandemic Preparedness: De CFR wil met dit rapport mondiale lessen trekken om beter voorbereid te zijn op een volgende pandemie. **Conclusions:** "The Task Force presents its findings grouped into three sections: the inevitability of pandemics and the logic of preparedness; an assessment of the global response to COVID-19, including the performance of the World Health Organization (WHO), multilateral forums, and the main international legal agreement governing pandemic disease; and the performance of the United States, while also drawing lessons from other countries, including several whose outcomes contrast favorably with the U.S. experience."

The Independent Panel for Pandemic Preparedness and Response: op verzoek van WHO: onpartijdige, onafhankelijke en uitgebreide beoordeling van de internationale gezondheidsreactie op COVID-19 en de daaruit geleerde lessen, en doen van aanbevelingen om capaciteiten voor de toekomst te verbeteren en toekomstige pandemieën te voorkomen. **Conclusions:** Het panel is van mening dat verandering op systeemniveau nodig is om het kennelijke falen van het internationale systeem om een pandemie te voorkomen, in te dammen en de impact daarvan te verminderen.

Ranking the effectiveness of worldwide COVID-19 government interventions: Het beoordelen van de effectiviteit van 6.068 hiërarchisch gecodeerde niet-farmaceutische interventies (NPI's) op het effectieve reproductiegeval, Rt, van COVID-19, met als doel bij te dragen aan toekomstige plannen voor paraatheid. **Conclusions:** De resultaten geven aan dat een geschikte combinatie van NPI's nodig is om de verspreiding van het virus in te dammen. Minder verstorende en kostbare NPI's kunnen net zo effectief zijn als meer impactvolle en drastische maatregelen zoals bijvoorbeeld een nationale lockdown. Met behulp van landspecifieke 'wat-als'-scenario's

wordt beoordeeld hoe de effectiviteit van NPI's afhangt van de lokale context, zoals de timing van hun goedkeuring, waardoor de weg wordt vrijgemaakt voor het voorspellen van de effectiviteit van toekomstige interventies.

SER (Denktank Coronacrisis) - [Investeren in Europese samenwerking](#): Dit advies uit eigener beweging verkent nader wat investeren in Europese samenwerking kan inhouden. Aanleiding daarvoor zijn de voorstellen van de Europese Commissie voor een herzien MFK en Europese herstelinstrumenten. **Conclusies:** De Denktank pleit ervoor deze voorstellen constructief-kritisch tegemoet te treden, en vooral te beoordelen op hun effectiviteit in het bevorderen van productieve investeringen en structurele hervormingen in de lidstaten. Leidraad zou moeten zijn een betere werking van een eerlijke interne markt, het vergroten van de verdien capaciteit en het vergroten van de ontwikkelingsmogelijkheden van mensen en bedrijven in de gehele Europese Unie.

Universiteit Maastricht ITEM (Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and mobility) - [Grensoverschrijdende aspecten van de huidige COVID-19 bestrijding](#): Het project PANDEMERIC richt zich op het identificeren van mogelijkheden voor versterkte grensoverschrijdende samenwerking in geval van een crisis. Er wordt onderzoek gedaan naar de samenwerking in tijden van COVID-19 bij nationale en lokale overheden (o.a. crisismanagement en de inkoop van nodige materialen). **(afgerond in februari?)**

Lopend:

SCP: Onderzoeksproject internationale en Europese solidariteitsopgaven rondom corona: Met het project wordt inzicht geboden in het beroep dat gedaan is op de (internationale) solidariteit van Nederlandse burgers met anderen in de coronacrisis vanuit Europese beleidsresponses. Er worden vormen van solidariteit en onderliggende motieven verkend binnen de Europese en internationale context. Vanuit het institutionele perspectief wordt solidariteit bestudeerd als grondslag in formeel Europees beleid op het gebied van bescherming van volksgezondheid en bestaanszekerheid tijdens de pandemie.

Universiteit Maastricht ITEM (Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and mobility) - Projectvoorstel 'Naar een veerkrachtige samenleving': Onderzoek naar hoe het potentieel en veerkracht van grensgebieden beter benut en ontwikkeld kan worden en de levensstandaard verhoogd door middel van grensoverschrijdende samenwerking en innovatieve bestuursstructuren.

Crisisorganisatie/- besluitvorming/- voorbereiding

[Berenschot](#) - evaluatie inzet VWS crisisorganisatie tijdens de coronacrisis (jan-sep 2020): De voorliggende evaluatie heeft als doel om inzicht te geven in knelpunten, good practices en eventuele verbeterpunten voor de inzet van de eigen crisisorganisatie bij nieuwe coronaontwikkelingen en andere toekomstige crises. **Belangrijkste conclusies:** 1) Het ministerie heeft de crisis van ongekende proporties met enorme inzet en flexibiliteit het hoofd geboden, mede door doorontwikkeling van vooraf bedachte werkwijze voor crises. 2) Opschaling van de VWS crisisorganisatie sloot aan bij de gemaakte risico-inschatting. Wel is die risico-inschatting in te beperkte kring gemaakt. 3) De proactieve taakopvatting van het Afstemmingsoverleg en de keuze om de lijnen van het crisismanagement pas op dat niveau bijeen te laten komen, zorgden ook voor een vorm van taakverdringing die de systematische voorbereiding van besluiten bemoeilijkte. 4) Door de toevoeging van nieuwe teams en coördinatiestructuren ontstond een uitgebreide, hybride (crisis)structuur die door betrokkenen als erg complex werd ervaren. De verschillende inhoudelijke lijnen kwamen soms pas op een (te) hoog niveau samen. Deze nieuwe structuren hebben echter op punten ook meerwaarde geleverd. 5) Veelheid aan overleggen in het interdepartementale circuit bemoeilijkt VWS-breed goed aangehaakt te blijven op de interdepartementale (crisis)besluitvorming in de coronacrisis. 6) Informatiemanagement schiet tekort, ondanks inzet om werkwijze verzamelen, veredelen en verspreiden van informatie te verbeteren. 7) Met het oog op toekomstige crises moet worden nagedacht over instrumenten, overlegstructuren en uitvoeringsarrangementen. 8) Er zijn verschillende stappen gezet om de zeer hoge werkbelasting naar beneden te brengen. 9) Er is in vroeg stadium nagedacht over structuur voor voortzetting van corona-aanpak buiten de crisisstructuur, in de praktijk is hiervoor de programmadirectie COVID-19 opgezet.

De Commissie evaluatie Wet veiligheidsregio's - Evaluatie Wet veiligheidsregio's: de commissie onderzoekt de doeltreffendheid en de effecten van de Wet veiligheidsregio's en onderliggende regelgeving in de praktijk. **Geen aanbevelingen gericht aan VWS**

Inspectie JenV - evaluatie aanpak Covid-19: Inspectie JenV onderzocht hoe Rijk en regio's op het gebied van openbare orde en veiligheid samenwerken bij de aanpak van corona, een van de grootste naoorlogse crises. Dit deelonderzoek beschrijft de periode van maart 2020, toen de coronacrisis begon, tot 1 april van dit jaar. **Belangrijkste conclusies:** 1) Het laten aansluiten van het VB en de RCDV in de nationale crisisstructuur, heeft positief uitgewerkt op de samenwerking tussen de veiligheidsregio's en tussen het Rijk en de veiligheidsregio's tijdens de aanpak van de coronacrisis. 2) Met het oprichten van het LOT-C is in een complexe en dynamische situatie adequaat invulling gegeven aan een operationeel hiaat. 3) Naast de bestaande sturingslijn binnen de algemene keten is bij de bestrijding van het coronavirus een aparte sturingslijn voor de functionele keten ontstaan, waarbij VWS rechtstreeks stuurde op de DPG'en. Hierdoor is onvoldoende gebruik gemaakt van elkaars ervaring en expertise. 4) Het tussentijds loslaten van de nationale crisisstructuur heeft een negatief effect gehad op de samenwerking tussen het Rijk en de veiligheidsregio's. 5) Bij een langdurige crisis is politieke betrokkenheid onvermijdelijk. De nationale crisisstructuur is hier echter niet voldoende op ingericht. Aanbevelingen zijn gericht aan MinJ&V.

Lopend:

ZonMw - Leren dansen. Sturing van zorg in tijden van een pandemie

KNAW - Pandemic preparedness plan (voorjaar 2022)

Nog te starten:

Onderzoek naar sturing in de zorg: Er is vooralsnog niet gestart met dit onderzoek (coördinatie door directie pandemische paraatheid). Wel is er een nota opgesteld om voor te leggen aan de stuurgroep pandemische paraatheid met daarin beschreven de hoofd- en deelvragen van het beoogde onderzoek.

Testen

VWS (lessons learned): Als onderdeel van het Lessons Learned traject is op 14 augustus 2021 een expertgesprek gevoerd met artsen, epidemiologen, andere experts en VWS. Doel van dit gesprek was het bespreken van aangeleverde advies op het gebied van testen en traceren om een opleving in het najaar in te dammen / te voorkomen. **Belangrijke lessons learned - vasthouden:** 1) COVID tests zo laagdrempelig mogelijk blijven aanbieden. 2) Verder opschalen test en BCO capaciteit, denk na over mogelijkheden van opschalen indien zich een nieuwe crisis voordoet. 3) Motivatie om te testen en/of mee te doen aan BCO blijven stimuleren o.a. door inzet van gedragswetenschappers. **Belangrijkste aanbevelingen:** 1) Nog meer ondersteunen van mensen in zelfisolatie en quarantaine. 2) Taak van grootschalig testen tevens elders beleggen dan alleen bij de GGD'en. 3) Plan van aanpak maken voor versterking data-infrastructuur. 4) Sneller en grootschaliger testen van mensen die in contact zijn geweest met iemand die besmet is (index-case), ook zonder dat zij klachten of symptomen hebben, en van mensen in hoog-risico settings. 5) Direct toegang tot testen wanneer mensen in contact zijn geweest met index-cases in plaats van alleen bij het optreden van klachten en symptomen. 6) Frequent testen van personeel in zorg en andere contactberoepen.

Algemene rekenkamer - Testen op corona: beschrijvend onderzoek naar de ontwikkeling van testbeleid en opschaling daarvan (testbeleid en testcapaciteit) tot juni 2020

Belangrijkste conclusies: 1) testcapaciteit is onder druk komen staan door leveringsproblemen, doordat sommige GGD'en niet berekend waren op een sterke toename in testaanvragen en daaraan gekoppeld bron- en contactonderzoek, door gebrek aan informatie over labcapaciteit en testvoorraden, en onzekerheid over financiële compensatie. 2) Andere relevante factoren betreffen problemen bij inkoop en levering aan laboratoria en oplossen van problemen bij GGD'en en laboratoria. 3) Belangrijke belemmeringen met testen in het zorgveld betreffen ontbreken van overeenstemming of onduidelijkheid over wie aanmerking komt voor een test, lange wachttijd op testuitslag en onvoldoende capaciteit bij GGD'en.

IGJ - GGD'en zijn goed op weg, alleen is de weg nog lang: Vanuit haar verantwoordelijkheid om toe te zien op goede en veilige publieke gezondheidszorg, bezocht de IGJ van 7 juli tot en met 11 augustus 2020 alle 25 GGD'en, sprak met relevante ketenpartners, zoals het RIVM en GGD GHOR Nederland, en werden diagnostische laboratoria en burgers bevestigd. **Belangrijkste conclusies:** 1) Het testen en het bron- en contactonderzoek gaan over het algemeen goed. 2) De keten is nog niet klaar voor opschaling. 3) De keten kan beter en er is regie nodig. **Belangrijkste aanbevelingen:** 1) Uniformeer richtlijn testafname. 2) Creëer meer transparantie in de keten. 3) Realiseer kwaliteitsverbeteringen. 4) Vergroot kennis over infectieziektebestrijding. 5) Zorg voor houdbare opschaling. 6) Zorg voor meer regie: bepaal iom huidige partijen waar de regie efficiënter moet en waar die wordt belegd, organiseer een centraal aanspreekpunt voor de keten en overweeg het vereenvoudigen van aansturen keten door vermindering aantal betrokken partijen.

IGJ - COVID-19 diagnostiek en testbeleid: Signaleren van de belangrijkste risico's en probleemgebieden omtrent SARS-CoV-2-testen vanuit het perspectief van toezichthouder ziet om een bijdrage te leveren om de tweede golf zo goed mogelijk op te kunnen vangen en de omvang daarvan zoveel mogelijk te beperken. **Belangrijkste aanbevelingen:** 1) Met een sterkere regie op de testketens is het mogelijk om het tekort op beschikbare restcapaciteit te verminderen, effectieve landelijke sturing op testcapaciteit is essentieel. 2) In een situatie waarin de testvraag de testcapaciteit overstijgt is voorrangbeleid noodzakelijk, voorrangverlening moet tijdelijk zijn en bijdragen aan de publieke gezondheid. 3) Innovatieve en alternatieve testmethoden zo snel mogelijk te laten bijdragen aan de vergroting van de testcapaciteit, gepaard met zorgvuldig onderzoek naar betrouwbaarheid daarvan en transparante communicatie hierover. 4) De testketens kennen een steeds groter wordende complexiteit. Aanpassingen aan het systeem zijn noodzakelijk. 5) Invetten op Europese samenwerking bij de aanschaf van SARS-CoV-2-testen en testmateriaal. 6) Wendbaar en geïntegreerd toezicht op kwaliteit en veiligheid van SARS-CoV-2-testen noodzakelijk vanwege veranderend testbeleid.

SER (Denktank Coronacrisis) – Veilig en versneld open met verantwoord testbeleid: In dit advies doet de Werkgroep corona testbewijzen van de Denktank Coronacrisis aanbevelingen voor de praktische uitvoerbaarheid van de inzet van negatieve corona-testbewijzen, om het mogelijk te maken de Nederlandse samenleving snel ler en op een veilige manier met verantwoord testgebruik te kunnen openen. **Conclusies:** De Denktank doet een aantal aanbevelingen over de inzet van testbewijzen, de testbewijs-infrastructuur, gelijke toegang en voorkomen van uitsluiting, en communicatie over testbewijzen.

KCE: federaal kenniscentrum voor de gezondheidszorg: Internationale vergelijking van testing en contact tracing strategies voor COVID-19: "Het doel van het project is om een gestructureerde vergelijking te geven van de testen en contacttracing strategieën in een groep geselecteerde landen. Het belicht beleid en implementaties om: een op grond van de gronden en op ervaring gebaseerd advies geven aan de RMG en de internationale gezondheidszorgautoriteiten."

Vaccineren

VWS (lessons learned): Als onderdeel van het Lessons Learned traject is op 28 juli 2021 een expertgesprek gevoerd met vertegenwoordigers vanuit het RIVM, de GGD GHOR en VWS. Doel van dit gesprek was het leren van lessen voor de herijking van de routekaart en voor de volgende fase in de aanpak van de coronacrisis. **Belangrijkste conclusies:** 1. De samenwerking tussen VWS, GGD GHOR en RIVM was heel goed en prettig, open en transparant. 2. Er was doorgaans een goede balans tussen politieke haalbaarheid en de uitvoerbaarheid. 3. Behoud de eenvoud van de aanpak. 4. Centrale sturing is nodig bij een pandemische situatie. 5. De GGD-en hebben bij het opzetten van de vaccinatiecampagne de lessen uit het organiseren van de testlocaties goed meegenomen. 6. De adviezen van de Gezondheidsraad hebben geholpen bij de besluitvorming binnen het kabinet over de vaccinatiestrategie. 7. Huisartsen hebben een belangrijke rol bij het informeren en overhalen van twijfelaars voor vaccinatie en zijn een belangrijk en vertrouwde informatiebron voor veel mensen.

OECD Health at a Glance: In het extra COVID-19 hoofdstuk in het jaarlijkse 'Health at a Glance' rapport is te lezen dat Nederland gemiddeld scoort v.w.b. vaccinatiegraad (d.d. oktober).

KPMG – Dit zijn de lessen van 1,5 jaar coronacrisis: Aan de hand van een eerste reconstructie van de pandemie (tot juni 2021) distilleert KPMG hoe de toekomstagenda voor pandemic preparedness voor Nederland eruit kan zien. **Belangrijkste conclusies:** 1. "het deels afwijken van de opgestelde vaccinatiestrategie door de Gezondheidsraad (vaccineer van oud naar jong) heeft mogelijk geleid tot gezondheidsschade en onnodig lange extra druk op ziekenhuizen. In het vervolg is het raadzaam te vaccineren van kwetsbaar naar niet kwetsbaar, ook om de uitvoerbaarheid te waarborgen en de (indruk van) lobbyinvloeden te voorkomen." 2. Het scenario met snelle beschikbaarheid van effectieve vaccins had beter moeten worden uitgewerkt: "Waren we dan wellicht wel overgegaan op een indam beleid? Of, bij de vaccinatiestrategie en vaccindistributiestrategie had zowel het scenario van AstraZeneca als een scenario met een of twee andere vaccins kunnen worden voorbereid om onnodige vertragingen te voorkomen." 3. De governance op het gebied van vaccineren liep goed, wat bijvoorbeeld bleek uit het feit dat de GGD'en meer dan eens snel op schaalden en in staat bleken flexibel te kunnen opereren.

ZonMw (lopend): [deelprogramma vaccineren](#)

OECD Enhancing public trust in COVID-19 vaccination: The role of governments

Overige maatregelen

PBM – niet medisch

Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving – [Naleving, drukte en social distancing in Amsterdam & Rotterdam](#): In opdracht van de veiligheidsregio's Amsterdam-Amstelland en Rotterdam-Rijnmond heeft het NSCR onderzoek gedaan naar het effect van een mondkapjesplicht. **Conclusie:** Mensen dragen een mondkapje als het moet en ze dragen het correct, de mondkapjesplicht leidt niet tot minder drukte en ook niet tot meer of minder overtredingen van de anderhalvemeter-regel

Instituut Fysieke Veiligheid – [Uniek jaarboek: Herinneringen aan het jaar 2020](#): In het 'jaarboek' van het IFV wordt ingegaan op de nationale crisisrespons, waarbij ook de invoering van de mondkapjesplicht aan bod komt. (publicatie is niet openbaar)

OvV: fase 2 mondkapjesplicht (lopend)

Contactbeperkingen

Nog onbekend

Quarantaine

Nog onbekend

Avondklok

Nog onbekend

Registratie/placering in horeca

Nog onbekend

Reisbeperkingen

SER (Denktank Coronacrisis): In '[Mobiliteit en de coronacrisis](#)' heeft de Denktank op verzoek van de minister van IenW het kabinet geadviseerd over de vraag hoe kan worden gerealiseerd dat niet iedereen in de komende maanden weer tegelijk het OV gaat gebruiken of de auto neemt. De planbureaus hebben laten zien dat een aantal maatregelen: het gedeeltelijk thuiswerken, spreiden van arbeidstijden en het deels online aanbieden van onderwijs, positieve effecten heeft op het verminderen van de ov-mobiliteit. Op basis daarvan heeft de werkgroep vijf vuistregels geformuleerd.

Ventilatie

Nog onbekend

Thuiswerken

SCP: in het beleidssignalement Maatschappelijke gevolgen coronamaatregelen "[Thuiswerken en werktijdspreiding: mogelijkheden en maatschappelijke gevolgen](#)" gaat het SCP in op het draagvlak voor gespreide werktijden en (meer) thuiswerken, en de kansen en risico's ervan.

SCP: In het rapport '[Thuis of terug naar kantoor](#)' geeft het SCP inzicht in de voor- en nadelen van thuiswerken voor het welbevinden van werknemers en laat zien of die voor- en nadelen in de coronapandemie even sterk aanwezig waren als bij het thuiswerken uit de jaren ervoor. Als het aan de werknemers zelf ligt, wordt de combinatie van thuis en op locatie werken gebruikelijker dan voorheen. Werkgevers zouden met werknemers het gesprek aan kunnen gaan over hoe ze de positieve elementen van thuiswerken kunnen behouden en de zeggenschap van werknemers over werktijden en werkplek daar een belangrijke plaats in kunnen geven. Voor de overheid, die overweegt om de combinatie thuis en op kantoor werken te bevorderen, is het relevant om in beleid rekening te houden met mechanismen die thuiswerken in de praktijk belemmeren en de randvoorwaarden waaronder dit voor werknemers en werkgevers positief uitpakt.

Zie *Reisbeperkingen* [SER \(Denktank Coronacrisis\) – Mobiliteit en de coronacrisis](#):

Maatregelen nertsen

COT – Evaluatie SARS-CoV-2 bij nertsen: het Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement heeft onderzoek gedaan naar de afhandeling van de nertsencrisis aan de hand van drie onderzoeksvragen: 1. Hoe heeft de crisisorganisatie van het ministerie van LNV – en daarbinnen het DBT – gefunctioneerd voordat er werd gewerkt in de gezamenlijke crisisorganisatie met VWS? Hoe was de betrokkenheid van VWS in die fase? Wat ging er goed en wat kan er beter? 2. Hoe heeft de gezamenlijke crisisorganisatie van het ministerie van VWS en het ministerie van LNV gefunctioneerd? Wat ging er goed en wat kan er beter? 3. Welke aanbevelingen kunnen op grond van de evaluatie worden gedaan om de inzet van de gezamenlijke crisisorganisatie te verbeteren bij een volgende uitbraak van een zoonose of gebeurtenis waarbij dier- en volksgezondheid in het geding is?

Maatregelen slachterijen

LOT-C – Samenwerkingsplatform Arbeidsmigranten en COVID-19 Eindverantwoording: In deze eindverantwoording wordt onder andere teruggeblikt op de uitbraken in slachterijen en de rol van het samenwerkingsverband daarbij.

BCO

Zie *Testen*: [GGD'en zijn goed op weg, alleen is de weg nog lang](#)

Digitale ondersteuning

Erasmus Universiteit: In opdracht van VWS is voor de CoronaMelder-app een [doorlopende evaluatie](#) opgestart, onder leiding van 5.1.2e. Deze bestaat uit kwantitatief en kwalitatief onderzoek. Belangrijkste conclusies: De CoronaMelder draagt effectief bij aan het tegen

gaan van de coronaverspreiding. Dankzij de CoronaMelder kan de GGD meer mensen laten weten dat zij in contact zijn geweest met een persoon die het coronavirus heeft.

Adviescollege ICT-toetsing (Iopend): In opdracht van BZK doet het Adviescollege ICT-toetsing onderzoek naar de aanpak van de ontwikkeling van de CoronaMelder app, met als doel lessen te trekken voor de ICT-ontwikkeling binnen de Rijksdienst. (bevat waarschijnlijk weinig evaluatiepunten die echt gaan over de aanpak/beleid) Laatste svz: evaluatie is in de afrondende fase.

RIVM – CoronaMelder: modelstudie naar effectiviteit: Met modellering is geprobeerd de vraag te beantwoorden hoe groot de bijdrage van de CoronaMelder app in epidemiologische zin is geweest en zou kunnen worden.

European Observatory on Health Systems and Policies – How do countries structure contact tracing operations and what is the role of apps? In deze beleidsmomentopname wordt een vergelijkende analyse gegeven van hoe 30 landen in de Europese regio van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) hun contactopsporingsactiviteiten structureren. **Conclusies:** Contacttracering is geïdentificeerd als een belangrijk element om de verspreiding van COVID-19 onder controle te houden. In onze analyse hebben we geconstateerd dat alle landen een strategie hebben ontwikkeld om contactopsporing in te voeren. Verder hebben de meeste landen extra middelen in deze taak geïnvesteerd door nieuw personeel aan te nemen en apps te ontwikkelen die de heropening van de economie kunnen ondersteunen.

Beleid t.a.v. de zorg

Internationaal vergelijkend

OECD Health at a Glance: De jaarlijkse OESO 'Health at a Glance' rapporten vergelijken op capaciteit, toegankelijkheid, kwaliteit en efficiëntie tussen de verschillende zorgsystemen. Dit jaar is aan het rapport een extra hoofdstuk toegevoegd die de prestaties van landen tijdens de COVID-19 pandemie evalueert. **Conclusies:** De overkoepelende conclusies die getrokken kunnen worden o.b.v. het OESO rapport 2021 is dat Nederland bovengemiddeld tot goed scoort op de volgende indicatoren: gezondheidsuitkomst, toegankelijkheid en kwaliteit. Nederland scoort op het OESO gemiddelde waar het gaat om risicofactoren (bv. roken en alcoholgebruik), beschikbare middelen (geld, personeel, bedden) en COVID prestaties (oversterfte, gerapporteerd aantal COVID gevallen en sterfte, en vaccinatiegraad d.d. oktober)

Langdurige zorg

OvV: fase 1

Vilans: Internationale vergelijking corona-aanpak in de langdurige zorg

SCP – Beleidssignalement: mensen met een verstandelijke beperking: Deze notitie gaat in op de gevolgen van de coronamaatregelen voor mensen met een verstandelijke beperking.

Conclusie: Extra aandacht voor mensen met een verstandelijke beperking blijft – ook na de eerste fase van de coronacrisis – hard nodig.

Extra handen in de zorg

RegioPlus – Evaluatie Extra handen voor de Zorg: in opdracht van VWS (MEVA) heeft RegioPlus een evaluatie uitgevoerd om zicht te krijgen op de doeltreffendheid van het project 'Extra handen voor de zorg' en op mogelijke verbeterpunten in de uitvoering.

Geneesmiddelen

VWS – Ervaringen met de inzet van de Coronaberaden Geneesmiddelen en het Landelijk Coördinatiecentrum Geneesmiddelen (LCG): in de tweede helft van 2021 heeft een beleidsevaluatieteam van VWS|Flex een evaluatie uitgevoerd die zich richt op de vraag: *In*

hoeverre zijn de geïntensiveerde structurele informatie-uitwisseling in de Coronaberaden en de inzet van het Landelijk Coördinatiecentrum Geneesmiddelen (LCG) - als tijdelijke maatregelen om geneesmiddelen tekorten tegen te gaan tijdens de COVID-19 pandemie - op basis van de ervaringen van betrokken organisaties als effectief ervaren en dienen derhalve voor toekomstige crisissituaties, dan wel permanent, verankerd te worden binnen het geneesmiddelenbeleid?

Impact op de (reguliere) zorg

Nivel - A multi-country study on quality of care and patient safety in primary care in times of the COVID-19 pandemic: Beoordelen van de impact van de COVID-19 pandemie op de organisatie van de zorg in de eerstelijnszorg, de inspanningen om toegang tot zorg voor alle patiënten te garanderen en de impact op de kwaliteit van zorg. Resultaten zullen beleidsmakers informeren over de kenmerken van de gezondheidsstelsels en de organisatie van eerstelijnszorg die versterkt moeten worden in voorbereiding op toekomstige pandemieën.

RIVM - Impact van de eerste COVID-19 golf op de reguliere zorg en gezondheid: Dit onderzoek gaat in op de gevolgen die de COVID-19-epidemie heeft gehad voor de zorg en voor de gezondheid van niet-COVID-19-patiënten. Het onderzoek beperkt zich tot de eerste COVID-19 golf.

IC-capaciteit

VWS (lessons learned): Als onderdeel van het Lessons Learned traject is op 12 augustus 2020 een expertgesprek gevoerd met o.a. vertegenwoordigers vanuit de IC-zorg, medische wetenschap, revalidatiezorg en V&VN. Doel van het gesprek was het aanbrengen van verdieping n.a.v. de geschreven position papers.

LNAZ - Terugkijken en vooruitblikken op COVID-19: op verzoek van VWS heeft het LNAZ het 'Opschalingsplan COVID-19' geëvalueerd en geleerde lessen van de ROAZ'en en het LCPS over de periode september 2020 – augustus 2021 in beeld gebracht.

Medische PBM

Grant Thornton - Onderzoek naar mogelijke onregelmatigheden in relatie tot het LCH - RGA: in opdracht van het Agentschap CIBG (VWS) heeft Grant Thornton onderzoek gedaan naar mogelijke onregelmatigheden in relatie tot het Landelijk Consortium Hulpmiddelen en Relief Goods Alliance

Deloitte (Iopend): in opdracht van VWS doet Deloitte aanvullend onderzoek met als doel dat alle feiten worden weergegeven die beschikbaar zijn over zowel de overeenkomst met RGA/HA als de inkoop van PBM tijdens de coronacrisis, welke keuzes door wie daarin zijn gemaakt en waarom.

Zorgbonus

Nog onbekend

Zorgcapaciteit buiten het ziekenhuis

Nog onbekend

Financieel

Significant - GEMEENTELIJKE INZET STEUNPAKKET SOCIAAL EN MENTAAL WELZIJN EN

LEEFSTIJL: In opdracht van VWS heeft onderzoeksbureau Significant met een programma doorzocht op relevante zoektermen die verband houden met (doelen uit) het steunpakket. Het gaat om alle gepubliceerde documenten, inclusief pdf's van deze gemeenten. In de raadsdocumenten van 2021 is ten opzichte van 2019 en 2020 meer aandacht gekomen voor de onderwerpen vallend onder actielijn 2 (Kwetsbare groepen) en 3 (Leefstijl). Voor actielijn 1 (Jeugd) is het enkel op basis van de data uit de raadsdocumenten minder duidelijk dat gemeenten in 2021 extra op jeugd hebben ingezet in vergelijking met 2019 en 2020, maar de onderzoekers

hebben op basis van een aanvullende kwalitatieve analyse wel sterk de indruk gekregen dat er bij de inzet van de middelen uit het steunpakket door gemeenten relatief veel aandacht is uitgegaan naar jeugd. In het onderzoek worden ook een aantal concrete voorbeelden benoemd van projecten uit verschillende gemeenten in Nederland die met het steunpakket zijn bekostigd.